Valmiuslainsäädäntö ja Ahvenanmaan erityisasema

Kuuleminen perustuslakivaliokunnassa 12.11.2024

Ålands landskapsregering

Taustaa

- Valtioneuvosto asetti syksyllä 2022 uudistustyöryhmän. Tarkoituksena on, että esitys uudeksi valmiuslaiksi annettaisiin eduskunnalle viimeistään syksyllä 2025.

- Maakunnan hallitus (MH) muistutti työryhmän asettamisen yhteydessä, että koska valmiuslainsäädännön ja Ahvenanmaan välisessä suhteessa on paljon epäselvyyksiä, maakunnan hallituksen pitäisi kuulua työryhmään.
  - MH:lle ei ole annettu paikkaa työryhmässä.

- Työryhmä lähetti keväällä 2024 uudistustarpeita koskevan tilanneraportin MH:lle lausuntoa varten.
  - MH kirjoitti lausunnon, jossa valmiuslain ongelmat suhteessa Ahvenanmaahan käytiin läpi pykälä pykälältä.
  - OM katsoi syvällisille keskusteluille olevan tarvetta, ja nyt niitä on käyty intensiivisesti elokuusta lähtien.
  - Useita kokouksia + 3 kokonaista neuvottelupäivää.

Ålands landskapsregering

Tiivistelmä ongelmista

Perusongelma 1:

- Valtakunnalla on itsehallintolain mukaan lainsäädäntövalta koskien valmiutta poikkeusolojen varalta. Sen esitöiden mukaan myös valmiuslainsäädännön osalta.

- Valtakunta ei kuitenkaan voi hyväksyä maakunnan viranomaisia koskevaa lainsäädäntöä, mikä kuuluu maakunnan toimivaltaan. → Valtakunta ei voi säätää lakeja valmiutta koskevista velvoitteista maakunnan viranomaisille.

- Koska valmius kuitenkin kuuluu valtakunnan toimivaltaan, maakuntakaan ei voi säätää lailla valmiutta koskevista asioista maakunnan viranomaisten osalta … eli syntax error.

- Epäselvyyksiä kahden selvän toimivaltuuden välillä. Valmiuden poikkeusolojen varalta ei ole koskaan tunnustettu olevan sellainen "supertoimivaltuus", joka ylittää kaikki muut toimivaltuudet.

Ålands landskapsregering

Ongelman tiivistelmä

Perusongelma 2:

- Valmiuslainsäädännössä viitataan valtakunnan lainsäädäntöön ja viranomaisiin (joista valtioneuvosto voi antaa poikkeavia asetuksia). Maakunnalla on omaa lainsäädäntövaltaa ja siihen kuuluvaa lainsäädäntöä (poikkeavaa) sekä viranomaisia monilla aloilla, joita valmiuslaki koskee.

- Itsehallintolaissa ei ole mitään sellaista menettelyä, jolla valtioneuvosto, eduskunta tai maakunnan hallitus voisi antaa asetuksia, joilla syrjäytettäisiin maakuntalain säädökset.

- Tämä on juridinen ongelma, mutta myös suuri käytännön ongelma. Maakunnan viranomaisten on sovellettava niille vierasta valtakunnan lakia, joka voi olla ristiriidassa maakuntalain kanssa, tai sitten valtakunnan viranomaiset joutuvat hoitamaan tehtäviä Ahvenanmaalla – ilman paikallistuntemusta ja normaaleja viranomaisrakenteita. Syntax error 2.

- Tämä on vastoin uudistuksen tarkoitusta, eli sitä, että samat viranomaiset, jotka hoitavat tehtäviä normaalioloissa, hoitaisivat niitä myös poikkeusoloissa.

Ongelman tiivistelmä

Perusongelma 3:

- Rahoitus.

- Itsehallintojärjestelmän perusperiaate on se, että lainsäädäntövalta, hallintotoimivalta ja taloudellinen vastuu kulkevat käsi kädessä.

- Valtakunnalla on lainsäädäntövalta koskien valmiutta poikkeusolojen varalta, ja näin ollen valtakunnan tulee vastata myös valmiuden kustannuksista, mutta tällä hetkellä ei ole olemassa säännöksiä siitä, miten rahoitus hoidetaan ja mitä se kattaa.

Perusongelma 4:

- Maakunnan virkamiehillä ei ole valmiusvelvoitetta.

Lyhyt tiivistelmä MH:n ratkaisuehdotuksista

- Itsehallintolakia on tarpeen selventää poikkeusolojen osalta

- Ahvenanmaan valmiuslaki, joka hyväksyttäisiin itsehallintolain 69 §:ssä säädetyllä tavalla (vrt. Ahvenanmaan maanhankintalaki, jordförvärvslagen för Åland)
  - Valtakunta ja Ahvenanmaa käyvät ongelmakohdat yhdessä läpi ja säätävät tarvittavat lait.

- Parlamentaarinen jälkitarkastus Ahvenanmaan osalta
  - Ahvenanmaan lainsäädäntövaltaa ja lainsäädäntöä koskevien valmiuslain käyttöönottoasetusten on käytävä läpi maakuntapäivien parlamentaarinen jälkitarkastus.
  - Valtioneuvosto voisi laatia kaksi asetusta (yhden, joka koskee poikkeamista valtakunnan lainsäädännöstä ja toisen, joka koskee poikkeamista maakunnan lainsäädännöstä). Se voisi laatia Ahvenanmaata koskevan asetuksen yhteistyössä MH:n kanssa.

Ålands landskapsregering

Erityisesti tästä esityksestä HE 120/2024 vp

- Työllisyyden edistäminen kuuluu Ahvenanmaan toimivaltaan (itsehallintolain 18 §:n 23 kohta).
  - Ehdotuksella valtakunta säätää sellaisesta lainsäädännön alasta, joka Ahvenanmaalla kuuluu Ahvenanmaan toimivaltaan.

- Ahvenanmaan kanssa ei ole käyty keskusteluja mahdollisesta sopimusasetuksesta → vaikka sellaista ehdotetaan esityksessä.

- Esityksessä tarkoitettujen henkilötietojen käsittelyyn ei ole olemassa säädösperustaa, ei valtakunnan viranomaisille eikä mahdolliselle ahvenanmaalaiselle viranomaiselle (esim. salassapidon rikkomisesta on säädettävä lailla, eikä sitä voi hoitaa sopimusasetuksella).

- *Ahvenanmaata koskeva valmiuslain 91 §:än ehdotettava kirjaus on poistettava siihen saakka, kunnes saavutetaan kokonaisratkaisu sen osalta, miten valmiutta koskevat tehtävät hoidetaan Ahvenanmaan maakunnassa poikkeusolojen varalta ja niiden aikana. Kysymystä ei voi ratkaista erillisillä pelkästään valtakunnan lainsäädäntöä koskevilla lakiehdotuksilla ilman koordinointia.*

- Itsehallintolain mukainen toimivallan jako ja Ahvenanmaan erityisasema ylipäätään on otettava huomioon valmiuslainsäädännössä, ja valmiuslainsäädäntö on sopeutettava itsehallintolakiin ja Ahvenanmaan erityisasemaan.

Ålands landskapsregering